
JOSEP M. COTS, LUCI NUSSBAUM
LLUÍS PAYRATÓ i AMPARO TUSON

CONVERSA(R)

0. PREÀMBUL

La finalitat bàsica d'aquest article és intentar trobar –malgrat la dificultat i el perill de l'empresa– unes bases aclaridores del que es disposa en l'actualitat per estudiar i entendre la conversa.

Amb aquesta intenció, en el primer apartat del text següent es plantegen dos punts de partida en l'anàlisi de la interacció verbal: (1) la importància de les intuïcions de l'analista i (2) la necessitat de recórrer als usuaris de la llengua. En el segon apartat s'apunten els antecedents en l'estudi de la conversa i l'origen dels conceptes i perspectives actuals. En el tercer, es proposa una definició de la conversa i una possible classificació. Les maneres d'incloure el context en l'anàlisi de la conversa són objecte d'estudi de l'apartat quart. Per últim, en els apartats cinquè i sisè es presenten, respectivament, el desenvolupament i l'estructura de la conversa.

1. PARLANT DE COM ES PARLA

L'estudi del fet conversacional i del llenguatge en general es troba tot sovint confrontat amb un problema que és comú a una gran part de la recerca aplicada: dir a la gent amb diferents paraules allò que ja saben, encara que inconscientment. Cal afegir, però, que haver observat un fenomen i fins i tot prendre-hi part no implica necessàriament entendre els principis que el regeixen. Aquest és un fet que la major part dels lectors han pogut experimentar quan un interlocutor no se cenyeix a les nostres expectatives de com ha de ser el seu discurs. Expressions com *anar-se'n de naps a cols*, *no saber-se treure les paraules de la boca*, *xerrar pels colzes* o *parlar entre dents* indiquen una sèrie de transgressions del que ha de ser un discurs *com Déu mana*.

Per aquest motiu, quan els analistes del discurs es dediquen a estudiar una conversa, el seu interès primordial és establir una teoria que il·lumini la pràctica conversacional usual, fent explícits els principis en què es basa la comunicació entre els éssers humans. L'estudi de la conversa, malgrat no ser guiat per cap interès prescriptivista, esdevé una font d'informació constant per a totes aquelles persones que treballen en el món de la comunicació. Així, no es pretén pas fixar i imposar unes normes de conducta comunicativa, sinó descobrir els mecanismes que fan de l'activitat comunicativa un procés eficient, mitjançant el qual els éssers humans poden arribar a satisfer les seves necessitats. I quan es parla de **normes** de conducta comunicativa no s'ha de pensar en unes pautes imposades arbitràriament, sinó més aviat en uns esquemes mentals, marcs de referència habituals i rutines comunicatives que el parlant ha generalitzat de prèvies ocasions d'ús i que explota com a aproximacions a la realitat (WIDDOWSON 1984).

El fet d'haver de treballar amb un concepte tan difícilment observable, des d'un punt de vista empíric, com és el de "normes" planteja a l'estudi de la comunicació en general la necessitat de suplir l'acte cognitiu de l'observació amb el de la intuïció, ja que, com diu Itkonen (1981), mentre que el primer tipus d'acte cognitiu té a veure amb coses i esdeveniments que existeixen en la realitat intersubjectiva espàcio-temporal (o sigui, mediada per un dels cinc sentits), la intuïció és el mecanisme d'accés als conceptes i regles existents en una realitat intersubjectiva relativa. És perfectament lícit, doncs, que l'analista desenvolupi el seu estudi a partir d'unes hipòtesis o maneres de concebre la comunicació. El fet distintiu és que aquestes hipòtesis no estan subjectes a la confirmació o al desmentiment. La base intuïtiva d'una teoria de la comunicació ens porta forçosament al camp de la filosofia, i és en aquest sentit que s'ha d'entendre que siguin els filòsofs del llenguatge els qui han aportat alguns dels conceptes fonamentals en l'estudi de la comunicació com és ara l'acte de parla, la implicació i la pressuposició.

Parlar de com es parla no pot ser de cap manera el punt de partida per arribar a comprendre el fet comunicatiu, però sí que pot ajudar a descobrir els significats o mons compartits dels interlocutors, condició sense la qual no es dona l'acció social significativa. Com diu Verschueren (1985), la comprensió completa de fenòmens socials s'ha de basar en un model preconcebut compost de conceptes abstractes i generals (fruit de la intuïció de l'analista) que es suplementi amb un intent de penetrar el món conceptual dels participants en l'acció o actuació que es vol descriure.

La llengua catalana, com totes les altres, és plena d'expressions que fan referència a la manera de parlar. Són modismes o frases fetes que, com hem dit abans, mostren una certa consciència del que ha de ser la bona pràctica comunicativa. La utilitat de fer atenció a les taxonomies populars en un moment o altre de l'elaboració teòrica ens permet, per una banda, fixar-nos en possibles unitats significatives d'estudi com poden ser el tema (*anar de glorificat a matines*), la finalitat (*xerrar per xerrar*), el torn de parla (*no dir ni piu*), la història (*contar de cap a peus*), els participants (*ficar cullerada*), fenòmens paralingüístics (*arrufar el nas, dir-ho amb una mirada*), etc. Per altra banda,

l'anàlisi de les expressions populars revela un sistema de creences i valors que són els que en últim terme regeixen les relacions socials: si *s'afluixa un renec* és perquè la comunicació normal requereix un grau de tensió que impedeixi la presència de mots o expressions socialment inacceptables; quan una persona *no se sap treure les paraules de la boca* o *és de poques paraules* no aconsegueix els requisits d'expressivitat i reciprocitat comunicativa; en canvi quan *es xerra per les butxaques* o *pels descosits* el requisit anterior es transgredeix en excés; si tot sovint es demana a la gent que parlin *clar i català* o *amb el cor a la mà* se'ls està dient que *no tinguin pèls a la llengua*, afavorint d'aquesta manera la sinceritat en lloc de la hipocresia; per acabar, si *en clavem una al mall* i *l'altra a l'enclusa* o *en diem una de freda* i *una de calenta* no mantenim una norma bàsica de coherència.

Les intuïcions de l'analista del discurs, gràcies a la seva més elevada sensibilitat pel fenomen comunicatiu, tindran a veure amb aspectes menys superficials o, si més no, es formularan d'una manera més precisa. Això no significa, però, que s'hagi de descartar qualsevol altra concepció naïf de la realitat ja que, com resulta evident, la naturalesa social de la comunicació només té sentit en un marc de mons compartits entre aquells que hi prenen part.

2. HISTÒRIA I PERSPECTIVES

Tot i que a vegades es diu que l'interès per l'estudi del discurs contextualitzat és molt recent, podem descobrir-ne antecedents que es remunten a les primeres reflexions sobre el llenguatge. La **retòrica**, definida per Aristòtil com "l'art de descobrir tots els mitjans de persuasió" i considerada per Ciceró com una part de la filosofia, junt amb la naturalesa i la dialèctica, que tracta de l'**acció humana**, ja posa en joc tant la intenció del parlant com la presència de l'auditori, per a qui es parla i a qui s'ha de convèncer de quelcom. Els tractats de retòrica del món clàssic (els d'Aristòtil, Ciceró i Quintilià, bàsicament) són d'una riquesa excepcional per la finesa de les seves anàlisis sobre les parts del discurs i per la tipologia discursiva que proposen.

Durant el Renaixement, el descobriment de mons nous, la impremta, el creixement de la comunicació entre pobles diferents, la formació de les ciutats amb les noves formes de relació que això comporta i la consolidació de les llengües vernacles com a llengües oficials provoquen no només la publicació de gramàtiques d'aquestes llengües, sinó també l'aparició de manuals pràctics per a l'aprenentatge de llengües estrangeres. Aquests manuals, basats en la tradició del **diàleg** clàssic, tenen una orientació que avui anomenaríem **comunicativa**, i hi trobem implícitament una anàlisi de les normes comunicatives que regulen situacions diferents de la vida quotidiana alhora que presenten propostes concretes d'actuació comunicativa segons la situació, les finalitats, els interlocutors, etc. Com diu Blecua (1988): "el diàleg permet el reflex de la conversació [...], el reflex del que avui denominaríem la competència comunicativa".

Durant el segle XVIII, si bé l'interès primordial se centra sobre l'estudi de l'origen del llenguatge, apareixen amb força dues idees que posteriorment seran fonamentals. Ens referim a les afirmacions de Herder sobre l'estret lligam que existeix entre llenguatge i pensament, d'una banda, i entre la llengua i la cultura d'un poble, de l'altra. Aquestes idees influiran profundament sobre Humboldt, qui afirmarà, un segle després, que les diferències entre les llengües inclouen les diferències de comprensió i interpretació del món. A través de Humboldt arribaran, durant la primera meitat del segle XX, als antropòlegs lingüistes Boas, Sapir i Whorf.

Al llarg de la segona meitat del segle XIX i, en part, com a reacció de les tendències radicals dels neogramàtics, apareix amb gran força la dialectologia, continuant la tradició d'estudis sobre el folklore iniciats per Herder. Els dialectòlegs tracten de demostrar que la variació lingüística és un fet molt més complex del que es pensava. Per primera vegada, s'utilitza el treball de camp com a mètode per a la recollida de dades lingüístiques i es tenen en compte elements extralingüístics per a l'explicació de la variació lingüística.

Durant la primera meitat del segle XX, la teoria lingüística dominant serà l'estructuralisme, que posarà l'accent en l'estudi sincrònic, autònom i científic de la *langue*, entesa com a institució social, com el denominador comú que posseeixen tots els individus que formen part d'una **comunitat lingüística** (terme encunyat per Bloomfield). Si bé aquest serà l'objectiu fonamental de les diverses escoles estructuralistes que es desenvolupen a Europa i als Estats Units, les diferències d'orientació que es produeixen en els estudis d'aquests dos continents són importants. A Europa s'estudien llengües amb una llarga tradició de modalitats escrites i de reflexió gramatical i això permet que l'estructuralisme prengui un camí de teorització sobre fenòmens estrictament lingüístics, amb excepcions importants, però, com les preocupacions de Jakobson pel fet comunicatiu, el desenvolupament de la teoria de l'enunciació per part de Benveniste, els treballs de Bakhtin sobre el discurs i, encara que una mica per fora de les escoles estructuralistes, la teoria de l'anglès Firth, molt influït pel seu col·lega antropòleg Malinowski. Als Estats Units hi ha un aspecte que serà determinant en la diferent orientació que prenen els estudis lingüístics d'aquest període: ens referim al fet que els lingüistes s'enfronten a l'estudi de llengües ameríndies sense tradició escrita ni estudis gramaticals. Els lingüistes, alhora antropòlegs (els peoners seran Boas i Sapir, seguits de Whorf), han d'aprendre les llengües que volen estudiar i, al llarg d'aquest procés, descobreixen l'estreta relació que existeix entre la llengua i la cultura d'una comunitat, i també la importància dels processos de comunicació en la construcció sòcio-cultural dels pobles. Fins i tot Bloomfield, el més gramàtic dels lingüistes americans, reconeixeria que la diversitat lingüística és fruit de la comunicació humana.

Durant els anys trenta i quaranta del segle actual i, dins el marc de la filosofia, Austin i Wittgenstein produeixen els seus treballs fonamentals. La novetat dels seus plantejaments serà d'una importància decisiva per als estudis posteriors. La pragmàtica es

constituirà com una perspectiva des de la qual l'ús del llenguatge és considerat com un aspecte més de l'acció humana: **parlar és fer**, i el parlar, com qualsevol altra activitat, està convencionalment regulat. La teoria dels actes de parla (Austin, Searle) i la dels jocs de llenguatge (Wittgenstein) influiran profundament sobre els estudiosos del discurs oral.

Al llarg de la segona meitat del segle XX, al costat del desenvolupament de la gramàtica generativa i transformacional –i, en alguns casos, com a reacció contra la seva perspectiva– diferents disciplines s'han anat interessant per la descripció i l'anàlisi de la interacció comunicativa. Els plantejaments teòrics i metodològics varien d'una aproximació a una altra, però totes elles conflueixen pel fet d'interessar-se per l'ús lingüístic situat, contextualitzat.

L'Antropologia

A mitjan dels anys seixanta, Gumperz i Hymes formulen les bases de l'**etnografia de la comunicació** (o etnografia de la parla), continuant la tradició dels antropòlegs lingüistes abans esmentats (Boas, Sapir, Malinowski). L'objectiu últim és el d'arribar a comprendre el món cultural d'un grup –entès com a **comunitat de parla**– per mitjà del seu comportament comunicatiu. Per tal d'assolir aquest objectiu es plantegen la tasca de descriure i analitzar la **competència comunicativa**: allò que un parlant ha de saber per comportar-se de manera eficaç en contextos socio-culturalment significants. La llengua és concebuda com una part integrant de la realitat socio-cultural dels pobles i, alhora, l'ús lingüístic es considera un símptoma d'aquesta realitat. La competència comunicativa implica conèixer no només el codi lingüístic sinó també què dir i a qui, quan i com dir-ho i quan callar.

El mètode que proposen els etnògrafs de la comunicació és l'**observació participant**, el mètode típic de l'etnografia, que demana conviure amb la gent que es vol estudiar i, mitjançant l'observació sistemàtica i casual (que inclou les converses informals, les entrevistes, les històries de vida, enregistraments, notes, diaris de camp, algun qüestionari, lectures, participació en esdeveniments festius i quotidians, etc.), anar descobrint quins patrons comunicatius fan servir els membres d'una comunitat en els diferents **fets de parla** (*speech events*) per acomplir les tasques que componen la seva vida socio-cultural i que ens poden ajudar a entendre com la gent posa en joc els seus valors i les seves creences per tal de (re)crear, mantenir o canviar la realitat cultural pròpia.

La Filosofia

Dintre de la filosofia anglosaxona, el corrent conegut com la **pragmàtica** tractarà de respondre preguntes del tipus: *Què vols dir amb "X"? Com hem de dir "X" per fer*

el que volem? Què fem en dir "X"? Quins principis, màximes o regles de joc regulen la nostra activitat lingüística?

La pragmàtica considera que la llengua és el seu ús, i aquest ús és sempre contextualitzat. Així, doncs, l'objecte de la pragmàtica serà l'estudi de l'ús lingüístic en el seu context de producció. Per **context** s'entén no només l'escenari físic i situacional en què es realitza un enunciat (o producte lingüístic) sinó també el bagatge de coneixements que s'assumeix com a compartit entre els interlocutors. En produir un enunciat, el parlant **intenta fer** alguna cosa (de fet, fa alguna cosa), el receptor **interpreta** aquesta intenció i, a partir d'aquesta interpretació, contrueix la seva resposta, ja sigui lingüística o no lingüística.

Per a Wittgenstein, el llenguatge s'ordena d'acord amb les regles d'ús públic, i el significat dels mots es troba en el seu ús. Per tant, és la cultura –les formes de vida, concepte paral·lel al de *jocs de llenguatge*– la que confereix significat als enunciats. A la proposició 23, diu així: "L'expressió *joc de llenguatge* ha de subratllar aquí que parlar és una part d'una activitat o d'una forma de vida". Per a aquest autor, el llenguatge no és un simple instrument per expressar el que pensem, sinó una forma d'activitat regulada i pública. En adquirir una llengua el que anem adquirint són conjunts de regles de joc per actuar lingüísticament.

La teoria dels **actes de parla** (Austin, Searle) proposa una explicació de l'ús lingüístic basada en l'observació que quan produïm un enunciat realitzem, simultàniament, tres actes: l'acte **locutiu** (l'expressió d'una oració amb un sentit i un referent determinats, el significat literal), l'acte **il·locutiu** (la producció d'una enunciació, una promesa, una ordre, etc, en virtut d'una força convencional que s'associa a l'expressió, la força il·locutiva) i l'acte **perlocutiu** (l'efecte que es produeix en els receptors). El centre d'atenció és la força il·locutiva, ja que un mateix acte locutiu pot, segons el context, tenir forces il·locutives diferents: així, una pregunta pot ser una demanda d'informació, una ordre, un prec, etc.

Grice planteja que l'intercanvi conversacional és semblant a qualsevol transacció contractual en què els participants tenen un objectiu comú, les seves actuacions són mútuament interdependents i existeix un acord tàcit perquè la transacció continuï fins que totes dues parts decideixin acabar-la de comú acord. Aquesta concepció el portarà a formular el **principi de cooperació** com a regulador de tot acte comunicatiu, completat amb quatre **màximes** (quantitat, qualitat, relació i manera). Grice observa que, si bé aquestes màximes són convencions que regulen els intercanvis comunicatius, moltes vegades es violen o s'hi produeixen desajustaments. En aquests casos, els participants realitzen un procés d'**implicatura** (*implicature*, en la terminologia de Grice) perquè parteixen del fet que el principi de cooperació, de "col·laboració" en la bona marxa de la conversa, es manté intacte. Així, doncs, s'ha de distingir entre el que es diu i el que s'*implicata*, i el sentit d'una interacció és producte de la cooperació entre els participants que, o bé segueixen les màximes o realitzen implicatures per anar-lo construint.

La Sociologia

Dins la sociologia s'han desenvolupat tres corrents que interessin especialment l'anàlisi de la conversa: la sociolingüística, l'etnometodologia i l'interaccionisme simbòlic.

La **sociolingüística** s'interessa per l'ús lingüístic. Això demana prendre en consideració, de manera molt especial, els agents d'aquest ús –els parlants–, que són considerats com a membres d'una **comunitat de parla**. Una de les característiques essencials de la comunitat de parla és la seva **diversitat lingüística**, de forma que es parteix de la idea que els seus membres poden parlar/entendre més d'una varietat i/o llengua. El conjunt de tots els recursos lingüístics dels parlants constitueix el seu **repertori verbal**. La sociolingüística es planteja l'estudi de les varietats usades en una comunitat tenint en compte la densitat de les xarxes comunicatives, i les actituds dels parlants i el valor simbòlic que s'associa a l'ús de cada varietat i/o llengua.

De gran relleu per a l'anàlisi de la conversa és el corrent conegut amb el nom de **sociolingüística interaccional** (Gumperz). Recollint la tradició de l'etnografia de la comunicació i incorporant en els seus plantejaments les aportacions d'altres enfocaments a l'estudi situat de la parla, els sociolingüistes interactius proposen l'anàlisi de la **inferència conversacional** com a mètode per arribar a una comprensió profunda del que succeeix en els intercanvis comunicatius. La inferència és un procés “mitjançant el qual els participants en una conversa arriben a interpretar d'una manera situada, contextualitzada, les intencions comunicatives dels altres participants i, a partir d'aquí elaboren les seves respostes” (GUMPERZ 1978). Els tipus d'interaccions que interessin aquests investigadors són aquelles sòcio-culturalment rellevants i, molt especialment, aquelles en què existeix una relació jeràrquica entre els participants (metge-pacient, professor-estudiant, etc.), deguda a factors socials o culturals (en les converses interètniques, per exemple).

L'**etnometodologia** (SACKS, SHEGLOFF i JEFFERSON 1974) s'ocupa de l'anàlisi de la conversa espontània entesa com una activitat social més. Recolza en la idea que les activitats quotidianes que realitzen les persones són mètodes que serveixen per donar sentit a les diverses situacions en què es troben, i el llenguatge es concep com un instrument privilegiat precisament per donar sentit a una situació. Els etnometodòlegs creuen que la realitat no es descobreix, sinó que s'interpreta, és a dir, es construeix, es negocia i es manté a través de les interaccions en les quals participem. El focus d'atenció dels etnometodòlegs és el **torn de parla** (o **paraula**), concebut com a principi organitzador de la conversa. Estudiant la manera com s'articulen els torns de parla es poden analitzar els procediments que s'utilitzen per “manejar” o “gestionar” la conversa, per iniciar, substituir o mantenir un tema, per canviar el to de la interacció, per reformular la constel·lació dels participants, etc.

L'interaccionisme simbòlic (GOFFMAN 1971, 1975, 1981), per últim, considera que les interaccions són semblants als rituals i, per tant, estan altament estructurades. Els participants, en començar una interacció, estableixen un **compromís conversacional** que hauran de mantenir al llarg de tot l'intercanvi i que trencaran al final de manera pactada. Cada participant es presenta a la interacció amb una **imatge** determinada i durant el transcurs de l'activitat anirà **negociant** amb la resta dels participants el manteniment o el canvi de la imatge i també l'orientació de la interacció mateixa (el tema, el to, etc.). Per entendre com funciona aquest procés de negociació és fonamental el concepte de **posició** (*footing*). Les diverses posicions que adopten els participants en un intercanvi comunicatiu es manifesten per mitjà de senyals lingüístics i no lingüístics, i cada canvi de posició és un índex que serveix per descobrir com la interacció s'organitza en diverses seqüències que provenen de l'aplicació d'uns **marcs** (*frames*) determinats. Els marcs són patrons o tipus d'actuacions interactives, de caràcter social i cognitiu, i que fonamenten la concepció de la interacció com un ritual.

D'altres perspectives que han aportat elements d'interès a l'estudi de la conversa són la lingüística textual (van Dijk), l'anàlisi del discurs (BROWN i YULE 1983, SINCLAIR i COULTHARD 1975, STUBBS 1983), la semiòtica (LOZANO et al. 1986) i la ciència cognitiva (SHANK i ABELSON 1977). Tant aquestes disciplines com les esmentades anteriorment coincideixen, per una banda, a plantejar una actitud crítica davant els estudis gramaticals que prenen com a unitat d'anàlisi l'oració i, per una altra, a proposar models heurístics d'anàlisi que permetin l'estudi de l'ús contextualitzat del llenguatge com a única via per entendre el fet lingüístic en tota la seva complexitat.

3. CONVERSA I CONVERSES

Analitzar la parla contextualitzada significa plantejar-se el problema de les tipologies textuais. Si bé és evident que els humans creem textos –i textos diferents segons els contextos– no resulta gens senzill determinar quins són exactament els punts de distinció. La reflexió és perfectament aplicable a la conversa o, si es prefereix, a les diverses classes de conversa que es poden distingir.

En l'últim terme, la delimitació precisa del que s'ha d'entendre com a conversa depèn de la decisió de l'investigador i de la perspectiva i els objectius de cada anàlisi concreta. Les definicions dels diccionaris corrents no ens aporten gaire cosa més que una lleugera tecnificació de la noció de conversa que pot tenir un parlant qualsevol. Així, per exemple, el DCVB defineix *conversar* com “tenir intercanvi de paraules”, i el DLC com “Entretener-se enraonant dues persones o més”. En aquesta última obra el terme *enraonar* és definit al seu torn com “parlar alternativament dues o més persones entre si”, cosa que ens retorna a un sentit molt proper al descrit pel DCVB.

D'acord amb les definicions apuntades i també amb la noció ordinària del concepte, el tret essencial de la conversa més visible és que demana més d'un responsable de l'acte. El segon tret essencial –també prou obvi– és que el producte verbal oral produït per més d'una persona s'estructura justament en funció dels actors; més concretament, de les seves intervencions o, amb el terme usual, dels **torns de parla** (o **paraula**). Fora de situacions esporàdiques pròpies de discussions agressives o de debats polítics pre-electorals, dues o més persones no acostumen a parlar al mateix temps, sinó alternadament. Tampoc no solen callar alhora, i generalment diuen coses que prenen sentit en relació al que s'ha dit i/o al que es dirà després. Aquest és el concepte en parafrasi d'**interacció verbal regulada per torns**. En efecte, la regla fonamental de les activitats conversacionals sembla exigir que sempre hi hagi alguna persona parlant però que mai no n'hi hagi més d'una parlant alhora. La conversa es pot definir, per consegüent, des d'un punt de vista més tècnic, com una *activitat verbal oral de caire interactiu organitzada (o estructurada) en torns de parla*.

L'aprofundiment de cada una de les característiques esmentades serveix per separar el gènere conversacional de la resta de textos i discursos possibles i, alhora, per poder plantejar les diferències dins totes les modalitats agrupables sota la denominació de conversa. L'activitat conversacional ha de ser forçosament *oral*, malgrat que certs gèneres literaris –i fins i tot les comunicacions epistolars, concebibles com a interaccions ajornades– poden reflectir-la o imitar-la en major o menor grau. La conversa esdevé així un sol discurs, però un sol discurs a diferents veus: cada un dels responsables de l'acte participa en la creació –en el bastiment– de l'edifici conversacional, hi col·labora aportant uns productes verbals que esdevenen discursivament coherents no per ells mateixos sinó en conjunció amb els corresponents dels altres actors. La prova concloent d'aquest fet es troba en el resultat –ben incoherent– que s'obté quan s'analitzen com a conjunt les successives aportacions d'una persona a l'activitat amb independència de les restants.

Naturalment no qualsevol activitat verbal oral constitueix una conversació. Una conferència, un sermó, l'explicació d'un conte, l'enregistrament individual de memòries o de notes, o el missatge que es deixa amb un cert grau de patiment en un contestador telefònic automàtic s'han d'entendre pròpiament com a tipus específics de *monòlegs orals*. Malgrat que siguin susceptibles de ser considerats també interactius –almenys en un sentit ampli del terme– per tal com són elaborats tenint en compte un(s) possible(s) receptor(s), no presenten una estructura de torns de parla com la de la conversa. Si a més es deixen encara de banda les activitats interactives clarament metalingüístiques, com a paradigma de les quals es podria citar jugar a telèfons o participar activament amb exemples en una classe d'idioma, el que restarà serà l'espai comunicatiu ocupat per la conversa: la *interpersonalitat oral organitzada en torns*.

Tanmateix, una conversa de cafè o entre amics difereix notablement d'un debat radiofònic o televisiu, posem per cas, o d'una entrevista periodística o de feina. Amb

la definició precedent aquests esdeveniments comunicatius queden sota el mateix rètol, però és prou clar que es tracta de casos amb *pautes* o *normes* de control diverses. En una trobada inesperada al carrer no és gens fàcil decidir qui serà el primer a l'hora de saludar, de preguntar per la família o la feina, d'insinuar que cal anar acabant l'intercanvi o d'acomiar-se. Fins i tot és irrellevant, almenys la gran majoria de les vegades. En canvi, en el context d'una entrevista l'interrogat sap perfectament que no pot prendre el primer torn de parla, mentre que l'entrevistador no pot oblidar que ha de trencar el foc. Enfront de tota una llarga sèrie d'exemples on no costa gaire de descobrir normes d'aquesta mena que regulen –en el grau que sigui– l'ordre, la direcció, el tipus i la quantitat i durada de les intervencions (interaccions metge - pacient, comprador - venedor, periodista - entrevistat, policia - detingut, professor - alumne, etc.), es presenten casos molt menys prefixats, menys determinats a priori. La imprevisibilitat, o almenys un nivell molt superior d'imprevisibilitat en contrast amb els exemples anteriors, és consubstancial a la conversa *espontània*, certs cops anomenada també conversa *natural*.

En les xerrades familiars o amicals no apareixen –sortosament– moderadors que reparteixin els torns de parla, que escapcin amb decisió una intervenció o obliguin l'emissor a acabar-la en trenta segons, que facin preguntes –preparades amb antelació– quan el debat s'esmoreeix, etc. Hi ha moltes activitats que poden ser qualificades sens dubte de converses, amb trets anàlegs que justifiquen estudis de conjunt, però en cada anàlisi en particular és imprescindible tenir en compte el grau d'espontaneïtat de l'acte concret que es pren com a dada per evitar generalitzacions precipitades o incorrectes.

D'altres intents per classificar les activitats conversacionals s'han de dur a terme en funció, sobretot, dels participants en la interacció, amb independència dels possibles *rols* o papers prefixats. La conversa de dues persones als seients posteriors d'un taxi és distinta, donada la presència del conductor, d'una conversa de caire privat, no pública, sense "escoltes". Les diferències de sexe, edat i estatus "marquen" una conversa d'una forma també claríssima, i el mateix es pot dir de la finalitat de l'acte: del *xerrar per xerrar* a la preparació d'un viatge, posem per cas. Les distincions entre les variants de les converses s'aparellen en aquests casos amb les distincions de les modalitats lingüístiques utilitzades (registres formals/informals, col·loquials/tècnics, descriptius/persuasius, etc.).

Per últim, malgrat que tot el que s'ha apuntat fins ara parteix de la consideració de la conversa com una activitat exclusivament verbal, una conversació telefònica presenta clares diferències respecte d'una que té lloc cara a cara, i la confrontació dels textos que pertanyen respectivament a aquests contextos ho manifesta d'una manera prou significativa. L'anàlisi de la conversa "a vista" no pot deixar de tenir en compte que la verbalitat s'associa a una extensa gamma de mecanismes no verbals que ofereixen múltiples informacions als participants. L'implícit és no solament permisible sinó gairebé obligat en moltes situacions de la parla ordinària ("normal"), però absolutament

impertinent en les comunicacions telefòniques: *Aquest objecte que acabo d'agafar de la tauleta, que tinc entre les mans i que us estic ensenyant a tots els qui sou presents, ¿és un cendrer?* no resulta un enunciat gaire apropiat –ni com a ironia– en una trobada d'amics en una sala d'estar. Dir *Has vist això?* no és, pels motius inversos, una expressió d'ús gaire freqüent parlant per telèfon.

La classificació de les activitats conversacionals haurà de tenir en compte, consegüentment, tot el que se suma a aquesta verbalitat –sovint analitzada des de la lingüística com a fenomen independent, autònom– i per tant el **context situacional** de l'activitat. Classificar converses esdevé en última instància classificar tipus d'accions humanes, és a dir, tipus de conductes. Potser serà útil recordar en aquesta línia que les dues primeres accepcions recollides pel DCVB del terme *conversació* reflecteixen un ús del català antic ben significatiu:

1. ant. Manera de viure i de comportar-se; cast. *comportamiento, conducta*. [...]
2. ant. Tracte, relacions amb altri; cast. *trato, relaciones*. [...]

Almenys aquesta vegada, doncs, l'etimologia no s'ha de descartar en absolut per arribar a comprendre la transcendència d'una activitat tan humana i tan complexa. *Xerrar per xerrar* no deixa de ser –i no és poc!– *comportar-se per comportar-se*.

4. CONTEXT SITUACIONAL

Si abans s'ha dit que la delimitació precisa de la conversa depèn dels objectius de l'anàlisi, ara cal precisar que parlar de context situacional en anàlisi de la conversa vol dir partir d'una determinada base teòrica i prendre una opció metodològica. En efecte, dins el que podríem anomenar de manera general estudis pragmàtics del llenguatge existeixen corrents que postulen que tota significació es vehicula a través de la llengua i que, per tant, les intencions dels parlants i els aspectes situacionals rellevants per a la comunicació sempre deixaran marques en el producte lingüístic. Com diu Charaudeau (1989), aquesta actitud suposa confondre el que és la llengua i el que és el discurs perquè, si bé certament la llengua pot enregistrar tot el que és de l'ordre de la significació, això no comporta que tots els sentits possibles puguin ser expressats mitjançant marques lingüístiques. Si fos així, podríem interpretar un mateix enunciat sempre de la mateixa forma, al marge de les condicions de producció. Al costat oposat d'aquesta tendència, hi trobem els enfocaments que, des de la perspectiva de la sociologia, tracten d'interpretar els fenòmens lingüístics exclusivament a partir de la (re)creació de l'ordre social que fan els parlants, sense tenir en compte la dinàmica de la interacció.

En un punt intermedi dels dos anteriors se situa l'etnografia de la comunicació, que tracta d'explicar els lligams entre la dimensió social i la dimensió lingüística dels intercanvis verbals. Gumperz (1972) assenyala que en les situacions de comunicació els parlants poden triar les formes lingüístiques entre el seu repertori verbal i que aquesta tria es fa, entre d'altres factors, en funció de la situació. En aquesta línia Hymes, ja el 1962, havia proposat un model per a l'estudi de la comunicació que va anar reformulant fins a 1972. Aquest model, que anomenà **SPEAKING** (perquè cada lletra de la paraula correspon a un dels components de qualsevol acte de comunicació), integra tant els aspectes lingüístics com els aspectes psicosocials.

D'aquest model, llargament reinterpretat i refet per altres autors, cal retenir-ne, en l'anàlisi conversacional, aquells elements que configuren el guió de la conversa, per veure després quines són les unitats lingüístiques que ens permeten d'interpretar el seu desenvolupament i el seu significat.

En primer lloc, les **coordenades espàcio-temporals**, és a dir, l'espai físic i temporal i l'atmosfera psicològica; en segon lloc, els **participants** amb les seves característiques psicosocials i culturals (sexe, edat, estatus social, rols o papers, relacions que mantenen entre ells, codis que manipulen), les seves **expectatives** i les seves **intencions**; en tercer lloc, el **grau de formalitat** de l'intercanvi i, finalment, el **tema** de què es parla. És important de destacar que l'últim component està estretament lligat al tipus d'**activitat** comunicativa que es duu a terme. En tota conversa, sempre existeixen dos elements sobreposats: el que diuen els parlants (el contingut referencial) i el que fan els parlants (els actes que s'acompleixen a través de la força il·locutiva i de la dinàmica de la interacció). Per aquesta raó en molts casos, com per exemple en les converses d'ascensor, en els intercanvis rituals o en les disputes entre automobilistes, el tema resulta irrellevant. Les converses estaran, doncs, més o menys centrades en el tema o en l'activitat.

És evident, per últim, que tots aquests components de la conversa estableixen entre ells unes relacions dinàmiques que imposen uns drets i uns deures als participants. Els uns i els altres s'aniran teixint en el joc de la negociació, tal com s'exposa tot seguit.

5. DESENVOLUPAMENT DE LA CONVERSA

El primer que han de fer els interlocutors per poder *conversar* és posar-se d'acord per començar a parlar, o sigui, acceptar el **compromís conversacional** (*conversational involvement*). En segon lloc, han de decidir el **tema** o temes de què tractaran, el **rol** o **paper** amb què es presentaran davant els altres i el **to** o **clau** (formal, informal, íntim, distant...) de la conversa. A més, cada participant ha de trobar la manera de transmetre —o amagar— a la resta d'interlocutors, més o menys obertament, les seves intencions. Al llarg de la interacció, els parlants han d'anar decidint si canvien o mantenen el tema,

la clau, les intencions i, si els canvien, quan, de quina forma i en quina direcció. Finalment, els interlocutors caldrà que decideixin quan i com acaben la conversa. D'altra banda, en el cas que sorgeixi un malentès, els participants en l'intercanvi hauran de buscar mecanismes per resoldre'l, per "reparar" la falla perquè pugui continuar la interacció de manera satisfactòria.

Què han de fer els interlocutors per dur a terme tot això? Com en qualsevol altra activitat compartida, hauran de **cooperar** i, per tal d'arribar a un acord respecte a quins seran els termes de la cooperació, hauran de **negociar**. Mitjançant la cooperació i la negociació es va construint el sentit a la conversa. De vegades –poques–, els participants manifesten d'una forma explícita cada moment del procés, amb expressions del tipus *Vull parlar amb tu; Parlem seriosament; Vull fer-te una pregunta; Bé, canviem de tema; Doncs si ja hem acabat, t'explico un acudit*, etc.

El més usual, però, és que no s'arribi a aquest grau d'explicitat i, tanmateix, els conversadors canvien de tema, de to, etc., tot plegat d'una forma coordinada. Com és possible? De fet, una conversa és com un joc d'interpretació d'intencions. Les persones que participen en un intercanvi comunicatiu confien en la compartició de tot un seguit de coneixements lingüístics (almenys una part del repertori verbal) i sòcio-culturals (alguns valors, creences, opinions) que faran viable que la interacció evolucioni sense necessitat de plantejar de manera literal tot el que cal entendre a cada passa. D'una banda, els interlocutors confien que els altres faran **pressuposicions** recurrent a aquest món compartit (per exemple si es comença a parlar dels faraons, és d'esperar que els interlocutors se situïn automàticament a l'època de l'Antic Egipte). D'altra banda, al llarg de la conversa, si algú viola alguna de les màximes conversacionals, els altres suposaran que han de buscar un sentit que no s'ha fet explícit, que han de fer una **implicatura**, perquè confien que es continua mantenint el principi de cooperació. Per exemple, si *A* pregunta *Com li van al teu fill els estudis?* i *B* contesta *Almenys ja no se salta les classes...*, *A* sabrà, amb certa seguretat, que els estudis del fill de *B* no van massa bé, però sí, segurament, una mica millor que abans, tot i que del significat literal de la resposta de *B* no es pot deduir lògicament aquest sentit.

El que tot això significa és que qui participa en un intercanvi comunicatiu està fent processos d'inferència i usa contínuament, de manera conscient o inconscient, **convencions contextualitzadores**. Aquestes són un conjunt de **pistes lingüístiques** i no lingüístiques que serveixen per manifestar que els conversadors estan d'acord a mantenir la conversa en uns determinats termes –o canviar-los–. Les pistes poden ser la tria de la llengua i/o de la varietat, la selecció sintàctica i/o lèxica, els marcadors discursius (del tipus *Bé...*, *Home...*, etc.) i també l'entonació, el ritme, el to de la veu, les pauses, els gestos, els sorolls d'assentiment o d'estranyesa, etc. Per exemple, si mentre *A* està parlant *B* arronsa les celles, *A* haurà d'inferir, a partir d'aquest gest, que *B* no l'està seguint o que posa en dubte el que està dient i, si vol continuar de manera eficaç, caldrà que reformuli la seva contribució a la conversa.

Els processos d'interpretació i producció basats en la inferència tenen lloc en qualsevol interacció i resulten bàsics perquè la cooperació es mantingui. Els interlocutors van fent interpretacions al llarg de la conversa, les quals funcionen com a hipòtesis que es van comprovant; si no s'adeqüen al procés interactiu, els parlants hauran de reformular-les i establir-ne de noves fins que pensin que allò que han interpretat s'adiu amb el que està passant en la conversa. Naturalment, si aquestes interpretacions no són les adequades des del punt de vista d'algun dels interlocutors, es produirà el malentès, que no és res més que l'aplicació d'una interpretació errònia en un moment determinat de la conversa. Això es pot donar per haver pressuposat que es comparteixen aspectes lingüístics i/o socio-culturals que, en realitat, no són pas compartits per tots els que participen en la interacció. Si algú adverteix el malentès, aleshores es posen en funcionament tot un conjunt d'estratègies de **reparació** (reformulacions, preguntes, excuses, disculpes...) que, amb sort, solucionaran el conflicte i permetran que la comunicació avanci de forma positiva.

6. ESTRUCTURA DE LA CONVERSA

En el ja clàssic article de Sacks, Schegloff i Jefferson (1974), els autors descriuen la conversa desvelant-ne les regles d'organització general al marge de qualsevol situació específica, és a dir, des d'un punt de vista transsituacional. El seu model consta de dos components: la **construcció dels torns de parla** i l'**assignació dels torns de parla**.

Les converses s'organitzen en unitats interaccionals que són els torns de parla i que poden estar constituïdes per elements lingüístics (enunciats de tota mena) o elements paralingüístics (gestos, riures, sorolls, etc.). Per marcar l'inici i l'acabament d'un torn, existeix el que Sacks et al. anomenen **llocs transicionals** (silenci, final d'una entonació interrogativa, canvi de posició del cos, etc.). El reconeixement dels llocs transicionals forma part de la competència dels parlants i suposa una estreta sincronització entre les activitats de parlar i escoltar.

L'assignació de torns consisteix en un conjunt de tècniques que permet la seva articulació per formar una conversa. Aquesta assignació pot produir-se de dues maneres: el parlant és seleccionat per qui té la paraula en un moment donat o bé s'autoselecciona. Ambdues tècniques comporten una sèrie de regles que permeten de construir els torns, d'assignar el torn següent i de reduir els silencis i els encavalcaments, que són percebuts pels parlants com a perturbacions en el desenvolupament de les converses.

Molts autors, però, han considerat aquest model excessivament mecànic i n'han assenyalat les limitacions en mostrar que, en una conversa, sovint els interlocutors s'interrompen, canvien de tema, no s'escolten, etc. La presa en compte de la situació pot

explicar tots aquests fenòmens que no tenen cabuda en el model de Sacks et al. De fet, Goffman (1971) ja havia proposat un doble nivell d'anàlisi: el nivell **sistèmic** d'organització de la conversa i el nivell dels **ritus de la interacció**, que reflecteixen les relacions socials.

El primer nivell de Goffman fa referència a la gestió dels torns, als mecanismes per mantenir l'atenció de l'interlocutor i per assegurar una bona transmissió del missatge. Quan els parlants no comparteixen el mateix repertori verbal (metges - pacients, adults - nens, nadius - al·lòglotes, mestres - alumnes, per exemple), la conversa es caracteritza per allò que alguns especialistes denominen **bricolatge interactiu**, o sigui, per una sèrie d'estratègies (de producció i de comprensió) dirigides a fer intel·ligible el discurs de l'interlocutor, a ajudar-lo a precisar les seves intencions, a facilitar, en definitiva, la mútua comprensió (Alber & Py 1986). Estratègies com la simplificació i la reformulació afecten l'estructura de la conversa perquè forcen els participants a afegir informació en les seves intervencions i, a vegades, obren nous torns.

Els ritus de la interacció comporten sobretot, per la seva banda, la construcció d'un espai propici a la comunicació, en concret, la *no-invasió del terreny d'altri* (de la seva intimitat) i la *conservació de la pròpia imatge* (de la personalitat que es vol mostrar als altres). Com els jugadors d'escacs, per guanyar aquest espai els parlants realitzen **moviments** que es tradueixen en activitats verbals i no verbals, tal com es pot observar en l'exemple següent (adaptat de Goffman 1971):

- (1) 1 A: Que em podria dir quina hora és, per favor?
2 B: Sí, són les cinc.
3 A: Gràcies.
4 B: [Gest] No es mereixen.

El primer torn presenta dos moviments: un de demanda i l'altre de precaució. Aquest darrer serveix per rebaixar el grau d'agressió, d'invasió del terreny de l'altra persona que implica una pregunta. El segon torn inclou un moviment d'acceptació de la demanda i un altre de resposta. El tercer torn té un sol moviment d'agraïment i el quart, per últim, dos moviments: l'un d'apreciació (el gest) i l'altre de minimització del servei prestat.

Aquests ritus que s'observen en les interaccions de la vida quotidiana permeten d'explicar com les normes socials actuen en l'organització de la conversa. En moltes ocasions, l'estatus social dels participants, posem per cas, determina l'assignació dels torns de parla. Qui gaudeix de molt poder social pot permetre's "el luxe" de callar, de deixar que les altres persones mostrin la seva dependència social a través de les paraules. D'altres vegades, al contrari, qui té més poder *ocuparà* un espai conversacional molt superior—quant al temps de durada de les intervencions—que la resta de parlants.

Aquest doble nivell d'anàlisi caracteritza les diverses perspectives d'anàlisi de la conversa, segons que es posi l'èmfasi en l'un o en l'altre. L'anàlisi **interna** pretén descriure l'organització estructural, la gramàtica i les regles de coherència de la

conversa. L'anàlisi **externa**, per contra, se centra més aviat en les relacions interpersonals, en els aspectes psicosocials que es poden observar a partir de certs indicis de la situació i del discurs elaborat. A Europa, seguint la tradició dels estudis estructurals sobre la llengua i recollint les aportacions de la pragmàtica, s'ha desenvolupat a bastament la primera tendència. Així, per esmentar dos casos prou representatius, tant els lingüistes de la Universitat de Birmingham (vegeu sobretot SINCLAIR & COULTHARD 1975, COULTHARD 1985) com els de la Universitat de Ginebra (vegeu ROULET et al. 1985) proposen un model d'anàlisi a partir de la teoria dels rangs que, en gramàtica, explica la relació jeràrquica entre els elements d'un enunciat. Segons aquest model una interacció conversacional es compondria de les següents unitats:

- (A) La **conversa** o unitat superior, que inclou una seqüència d'obertura, un cos transaccional (constituït per un o diversos intercanvis) i una cloenda.
- (B) Els **intercanvis** o unitats dialogals mínimes.
- (C) La **intervenció** o contribució de cada parlant a l'intercanvi.
- (D) Els **actes de parla** i els **actes interactius**, les unitats en què es pot descompondre cada intervenció.

Goffman (1973) estudia especialment dos tipus d'intercanvis. D'una banda, els intercanvis **confirmatius**, que s'anomenen així perquè "confirmen" l'establiment de relacions entre els interlocutors; consten, en general, de dos constituents (una intervenció iniciativa i l'altra de reactiva) i compleixen les funcions d'obertura i de cloenda de les converses. D'altra banda, els intercanvis **transaccionals**, que Goffman denomina **reparadors** perquè, com s'ha vist en l'exemple (1), pretenen neutralitzar l'amenaça potencial a la pròpia imatge (en el cas que l'interlocutor ignorés la pregunta o contestés de forma agressiva) i al terreny del receptor (del qual s'ha interromput l'activitat). Aquests intercanvis inclouen, en principi, tres constituents: una intervenció iniciativa, una segona intervenció reactiva i iniciativa alhora i, en tercer i últim lloc, una intervenció reactiva. L'estructura ternària és la condició perquè l'intercanvi es clogui: la iniciativa de l'emissor ha de ser aprovada pel receptor i la reacció d'aquest últim, al seu torn, cal que sigui aprovada pel primer. El compliment d'aquest requisit és el que Roulet et al. (1985) anomenen **compleció interaccional**. Amb molta freqüència, però, els interlocutors no arriben a l'acord i cal continuar la negociació, procediment que portarà a la construcció d'un intercanvi complex. Per aquest motiu, sovint, en un mateix intercanvi —i també a vegades en una mateixa intervenció— es formulen i fins i tot es sobreposen diferents actes de parla, uns de **principals**, amb una clara funció performativa, i uns altres de **subordinats**, que tenen la funció de justificar, argumentar o refermar

els actes principals i que responen als ritus de la interacció a què ja s'ha al·ludit. Aquests actes subordinats o secundaris poden ordenar-se linealment, com en l'exemple (2), o bé obrir nous intercanvis, com en el (3):

- (2) 1 A: I tu, no em podries fer una recepta de Valium?
2 Potser en prenc dues o tres l'any, i no per
3 dormir, però se m'han acabat i el farmacèutic no
4 m'ho vol vendre i mira que em coneix...
5 B: Sí, dona, sí.
- (3) 1 A: Voldria demanar-te una cosa que no sé si la
2 necessites...
3 B: Digues.
4 A: És que vaig a un casament...
5 B: Ah sí? Qui es casa?
6 A: El fill de l'amo.
7 B: Quin pal això d'un casament!
8 A: Sí, i a sobre hi haig d'anar ben vestida, per això
9 que *si em deixessis la jaqueta aquella negra*
10 *brillant, és dissabte...*
11 B: *I tant!* Jo no vaig enlloc.

En l'exemple (2), la justificació de la petició de la persona que enceta la conversa compleix la doble finalitat de salvar la pròpia imatge (amençada en demanar un producte amb connotacions de droga) i de rebaixar el grau d'invasió del terreny del metge (en sol·licitar-li un producte que ell no ha receptat).

En l'exemple (3), la parlant A comença per explicitar la funció il·locutiva de la seva intervenció amb un acte *preliminar* que permetria a B de sortir airosa en el cas que aquesta no volgués accedir a la seva demanda. La resposta seca de B obliga A a justificar-se. La següent intervenció de B indica que ha entès el caràcter de la petició i introdueix un comentari marcadament d'aquest espai adequat per a la demanda. La interlocutora A afegeix una informació que, alhora, representa una lloança per a l'objecte que posseeix B, precisa la seva demanda i dóna una nova informació. B accedeix a la petició i minimitza el servei que presta.

El desacord i el malentès entre els parlants pot tenir lloc en qualsevol fase de la interacció i pot produir-se tant per la transgressió de les regles d'organització interna de la conversa com per la violació dels ritus de la interacció. La reparació d'aquestes friccions entre parlants presenta a vegades un caràcter prospectiu, de prevenció del desacord (com a l'exemple (2)), mentre que d'altres vegades és retrospectiu.

Es pot dir, per consegüent, que en una conversa existeixen dos tipus fonamentals de relacions entre els seus constituents: d'una banda, les funcions il·locutives iniciativa i reactiva (vegeu al fragment (3) els enunciats subratllats, per exemple), que lliguen les intervencions constitutives de l'intercanvi, i d'altra banda les funcions subordinades, que modulen la intervenció (vegeu a (3) la resta de la conversa). Aquestes funcions poden marcar-se amb formes lingüístiques (connectors pragmàtics), extralingüístiques o bé dependre del context.

De totes maneres, l'estructura dels intercanvis és molt més complexa del que s'ha mostrat fins ara. La conversa ordinària comporta sovint intercanvis secundaris encastats en un de principal:

- (4)
1	A:	Així, avui no sopes a casa eh?
2	B:	També pots venir si vols...
3	A:	No he estat convidat.
4	B:	Home!
5	A:	M'estimo més quedar-me aquí amb [...]
6	B:	Si voleu us deixo el sopar fet...

Aquesta conversa podria analitzar-se en tres intercanvis que formen **parells adjacents**, és a dir, unitats constituïdes per les intervencions de dos parlants en els seus respectius torns de parla. Els lligams entre les intervencions, però, es poden formular tenint en compte tant els torns successius (1-2, 3-4 i 5-6) com les relacions que estableixen els enunciats no sempre consecutius (1-6, 2-5 i 3-4).

Des de la nostra perspectiva, els aspectes psicosocials són indestruïbles dels aspectes d'organització, perquè s'influeixen mútuament en la construcció de la conversa per mitjà d'una negociació a tots els nivells. A l'exemple (4), la pregunta del parlant *A* reclamaria —fa esperar— una resposta, una confirmació, però com que la interlocutora *B* ha interpretat l'enunciat d'*A* com una queixa, es veu obligada a obrir un nou intercanvi per aclarir el possible conflicte. La resposta de 6 indica que *B* ha entès la pregunta d'*A* com *Qui fa el sopar, avui?*, però el cert és que no hi ha cap "instrucció" lingüística en l'enunciat que indueixi necessàriament a la interpretació que en fa *B*. L'explicació només es pot trobar en el marc psicosocial de la situació: escena familiar entre home i dona.

Un dels reptes que té pendent l'anàlisi de la conversa és arribar a poder descriure de manera precisa i completa el concepte de **negociació**, que constitueix la clau per entendre tant l'estructura com el significat de les interaccions de la vida quotidiana. Com s'ha vist, la negociació intervé en la distribució dels torns, però també en la construcció del sentit, en el manteniment i el canvi de les coordenades de la situació. Segons algunes propostes, la negociació constitueix un procés harmoniós de cooperació entre els parlants; segons d'altres, en canvi, representa més aviat un procés bèl·lic sense treva per mantenir i/o guanyar el poder, per aconseguir el domini de l'adversari

i de la realitat. Al capdavant, el que sens dubte resulta apassionant de la conversa és aquesta constant tensió entre l'equilibri i la inestabilitat.

7. CLOENDA

Malgrat els antecedents ja mencionats, no resulta exagerat afirmar que l'anàlisi de la conversa constitueix una empresa que no s'ha desenvolupat fins al segle XX, i que la tradició d'estudis amb què es compta actualment —tant en el vessant més descriptiu com en el més especulatiu o teòric— no passa de ser francament escassa. No és per consegüent estrany, al seu torn, que sapiguem encara poques coses del funcionament exacte del fenomen.

De fet, la història d'aquests estudis i, doncs, de les diverses aproximacions possibles, deixa veure que, per una banda, no n'hi ha cap que arribi a explicar la complexitat global de la conversa; per una altra, tampoc no n'hi ha cap que la prengui com a objecte exclusiu d'anàlisi, de forma que som lluny d'una espècie de *conversologia* entesa en qualitat de disciplina científica.

Si alguna coincidència destacable es pot trobar per sobre de les discrepàncies quant a objectius, metodologies i tendències, s'haurà d'anar a cercar en la valoració del fenomen. En efecte, no sembla que ningú s'aparti d'una avaluació de l'activitat conversacional com a objecte privilegiat, fins i tot essencial, de múltiples investigacions. L'estudi de la conversa té un interès bàsic i general ja que ajuda a entendre una de les maneres més característiques de l'acció humana. Si, com s'ha dit abans, parlar és fer, esdevé obvi que l'anàlisi de la conversa —que constitueix la forma més típica i habitual d'utilitzar el llenguatge— ha de tenir com a objectiu descobrir *què fa la gent en parlar*.

A més d'aquest interès global, l'anàlisi de la conversa serveix per desvelar i entendre les *relacions de poder* que es posen en joc en les interaccions comunicatives: des de les més evidents, motivades per l'organització jeràrquica de la societat, que assigna als individus estatus i papers diferents, reforçats i recreats en el transcurs dels intercanvis comunicatius, fins a les més amagades, que sorgeixen entre persones aparentment "iguals" però amb finalitats diverses o amb mons de referència no coincidents. Un interès suplementari des d'aquest punt de vista — a cavall de la psicologia, l'etologia i la sociologia— neix del fet que a la conversa es reflecteix, molt sovint, una mena de tensió ja destacada entre *cooperació i competició*, entre la necessitat de posar-se d'acord en les regles del joc perquè l'activitat es desenrotlli correctament, per un costat, i per un altre el desig de guanyar el joc, d'imposar als altres les pròpies intencions i finalitats.

El caràcter central de la conversa en el conjunt de l'acció humana, amb la diversitat que aquesta implica, pot disculpar l'heterogeneïtat dels plantejaments i de les disciplines que hi conflueixen a l'hora de l'anàlisi. L'únic que no es pot amagar és que abocar-se a l'estudi de la conversa significa introduir-se en un terreny interdisciplinari on les

aportacions de cada perspectiva i de cada estudi concret són en principi —mentre no es demostrï clarament el contrari!— rellevants per a la resta. Aquesta pertinència no pot oblidar-la el lingüista, atès que el joc conversacional no es limita a un joc lingüístic sinó que ateny el caràcter de joc o acte social. Tampoc el sociòleg, que, al seu torn, haurà de recordar les aportacions de la psicologia i que la idiosincràsia de cada individu no deixa mai de manifestar-se en les interaccions verbals. Psicòlegs i sociòlegs han d'enfrontar-se igualment amb l'obvietat que cada cultura disposa de normes conversacionals pròpies, i la visió antropològica entra aleshores en escena. Cap d'aquests punts de vista pot descartar-se, i no són pas els únics. Un semiotista, un psiquiatre i un mestre, per esmentar només tres exemples complementaris prou il·lustradors cada un d'ells, troben també en la conversa una font de dades utilíssima i un camp de treball ben transcendent.

Aquesta mena de cercle epistemològic es podria reprendre i tancar ara tot tornant al principi, a la verbalitat: el producte lingüístic que s'intercanvia en una conversa ofereix innombrables pistes per descobrir una realitat quotidiana sovint oculta o enfosquida, almenys no gens superficial. L'anàlisi de la conversa descriu una activitat habitual i, per tant, acaba contribuint d'una forma decisiva a l'estudi del comportament humà. A partir d'elements observables en els corpus es fa possible d'analitzar l'estructura lingüística (els respectius codis) i els conflictes psicosocials on se situen els interlocutors. A més, l'anàlisi de la conversa permet aprofundir el concepte de competència comunicativa —bàsicament una *competència conversacional*— perquè incorpora aspectes negligits en d'altres disciplines lingüístiques, per exemple l'articulació i coordinació de tots els canals que intervenen en la interacció, les estratègies que s'hi utilitzen i el fet de recolzar en corpus autèntics de dades.

Sens dubte, en definitiva, que la conversa interessa —i molt— la lingüística, la sociologia, l'antropologia i qualsevol estudi, de fet, sobre la conducta humana. Han calgut molts anys per arribar a aquest convenciment, avui repetidament expressat. Probablement d'ara endavant en caldran molts més per aconseguir coordinar els esforços i les troballes. En tot cas, el repte és prou apassionant i constitueix un camí d'avenç per a cada una de les disciplines interessades i l'única via possible per poder-nos fer càrrec cada cop amb més aprofundiment de la realitat de la conversa.

Josep M. Cots

*Univèrsitat de Barcelona
(Estudi General de Lleida)*

Luci Nussbaum

Universitat Autònoma de Barcelona

Lluís Payrató

Universitat de Barcelona

Amparo Tuson

Universitat Autònoma de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- ALBER, J.L. & B. PY (1986): "Vers un modèle exolingue de la communication interculturelle". *Études de Linguistique Appliquée* 61, 78-90.
- ALCOVER, A.M. & F. de B. MOLL: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca, 1930-62. Esmentat com DCVB.
- AUSTIN, J.L. (1962): *Cómo hacer cosas con palabras*. Barcelona, Paidós, 1982.
- BLECUA, J.M. (1988): "El diálogo como método de enseñanza de lenguas extranjeras en la Europa Clásica". Conferència llegida al VIII Col·loqui Internacional SGAV. Serà publicat a *Revue de Phonétique Appliquée*.
- BROWN, G. & G. YULE (1983): *Discourse analysis*. Cambridge, Cambridge University Press.
- CHARAUDEAU, P. (1989): "La conversation entre le situationnel et le linguistique". *Connexions* 53.
- COSNIER, J. (dir.), N. GELAS i C. KERBRAT-ORECCHIONI (1988): *Échanges sur la conversation*. Lió, CNRS.
- COULTHARD, R.M. (1985): *An introduction to discourse analysis*. Londres, Longman.
- Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana. 2^a ed., 1983. Esmentat com DLC.
- DIJK, T. van (1977): *Texto y contexto*. Madrid, Cátedra, 1980.
- GOFFMAN, E. (1963): *Stigma*. New Jersey, Prentice Hall.
- (1971): *Relaciones en público*. Madrid, Alianza, 1979.
- (1975): *Frame analysis*. Nova York, Harper and Row.
- (1981): *Forms of Talk*. Oxford, Blackwell.
- GUMPERZ, J.J. (1972): "Introduction". Dins J.J. Gumperz & D. Hymes (eds.): *Directions in sociolinguistics*. Nova York, Holt, Rinehart & Winston.
- (1978): "Dialect and conversational inference in urban communication". *Language in society* 7, 394-409.
- (1982): *Discourse Strategies*. Cambridge, Cambridge University Press.
- HYMES, D. (1962): "The ethnography of speaking". Dins T. Gladwin & W.C. Sturtevant: *Anthropology and human behavior*. The Anthropological Society of Washington.
- ITKONEN, E. (1981): "The concept of linguistic intuition". Dins F. Coulmas (ed.): *A festschrift for native speaker*. La Haia, Mouton.
- LOZANO, J., C. PEÑA-MARIN & G. ABRIL (1986): *Análisis del discurso*. Madrid, Cátedra.
- ROULET, E. ET AL. (1985): *L'articulation du discours en français contemporain*. Berna, P. Lang.
- SACKS, H., E. SHEGLOFF & G. JEFFERSON (1974): "A simplest systematics for the organisation of turn-taking in conversation". *Language* 50, 696-735.

-
- SEARLE, J.R. (1969): *Actos de habla*. Madrid, Cátedra, 1980.
- SHANK, R.C. i R.P. ABELSON (1977): *Scripts, Plans, Goals and Understanding*. Hillsdale, N.J., L. Earlbaum.
- SINCLAIR, J. McH. & R.M. COULTHARD (1975): *Towards an analysis of discourse*. Londres, Oxford University Press.
- STUBBS, M. (1983): *Análisis del discurso*. Madrid, Alianza, 1987.
- VERSCHUEREN, J. (1985): *What people say they do with words*. Norwood, N. J., Alex.
- WIDDOWSON, H.G. (1984): *Explorations in applied linguistics*. Oxford, Oxford University Press.
- WITTGENSTEIN, L. (1958): *Investigacions filosòfiques*. Barcelona, Laia, 1983.

